

การสมรสเพศเดียวกันในประเทศไทย: การก้าวเข้าสู่ยุคแห่งความเสมอภาคทางกฎหมาย Same-Sex Marriage in Thailand: Entering the Era of Legal Equality

ศิวนาถ จุ่มน้ำใส
นักวิชาการอิสระ
*ผู้รับผิดชอบบทความ

Siwanart Jumnamsai

Independent academic

*Corresponding author: Siwanart.sj@gmail.com

Received: August 31, 2025 / Revised: October 10, 2025 / Accepted: October 22, 2025

บทคัดย่อ

การประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 หรือ “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 ถือเป็นหมุดหมายสำคัญในการพัฒนากฎหมายไทยและการขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียน การรับรองสิทธิการสมรสของบุคคลทุกเพศไม่เพียงสะท้อนความก้าวหน้าทางกฎหมาย แต่ยังชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์ของการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ยาวนาน การสร้างกรอบการตีความเชิงสิทธิมนุษยชน และการใช้กฎหมายเป็นกลไกสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในสังคม

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมในประเทศไทยผ่านกรอบคิด 3 มิติ ได้แก่ (1) สิทธิมนุษยชน ซึ่งเน้นความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (2) การเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) ที่อธิบายการระดมทรัพยากรและการใช้โอกาสทางการเมืองเพื่อสร้างแรงกดดันเชิงนโยบาย และ (3) การขับเคลื่อนทางกฎหมาย (legal mobilisation) ที่ชี้ให้เห็นว่ากฎหมายสามารถเป็นทั้งผลลัพธ์และเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้พร้อมกัน

ผลการวิเคราะห์พบว่า กฎหมายสมรสเท่าเทียมของไทยได้สร้างผลกระทบทั้งในเชิงกฎหมาย สังคม และสิทธิมนุษยชน โดยขยายสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในด้านมรดก การรับบุตรบุญธรรม การตัดสินใจทางการแพทย์ และสวัสดิการต่าง ๆ รวมทั้งช่วยยกระดับสถานะของประเทศไทยในฐานะผู้นำด้านสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ความท้าทายยังคงปรากฏอยู่ในแง่ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การรับรองอัตลักษณ์เพศของบุคคลข้ามเพศ และการเข้าถึงเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ตลอดจนทัศนคติของสังคมไทยที่ยังมีความหลากหลายทางความเชื่อ

คำสำคัญ: กฎหมายสมรสเท่าเทียม; ความเสมอภาค; สมรสเพศเดียวกัน

Abstract

The promulgation of the Amendment to the Civil and Commercial Code (No. 24), B.E. 2567 (2024), known as the “Marriage Equality Act,” on January 23, 2025, represents a significant milestone in the development of Thai law and the advancement of human rights in the ASEAN region. The recognition of marriage rights for individuals of all genders not only reflects legal progress but also underscores the outcomes of long-standing social movements, the construction of human rights-based interpretive frameworks, and the use of law as a mechanism for structural social transformation.

This article analyzes the implementation of the Marriage Equality Act in Thailand through three conceptual frameworks: (1) human rights, which emphasize equality and human dignity; (2) social movements, which explain the mobilization of resources and the use of political opportunities to exert policy pressure; and (3) legal mobilization, which highlights how law can function simultaneously as both the outcome and the instrument of social change.

The findings indicate that Thailand’s Marriage Equality Act has generated wide-ranging impacts in legal, social, and human rights dimensions by extending rights to same-sex couples in areas such as inheritance, adoption, medical decision-making, and welfare benefits. It has also elevated Thailand’s position as a regional leader in human rights. Nevertheless, challenges persist, including legal limitations—such as the recognition of gender identity for transgender individuals and access to assisted reproductive technologies—as well as the diverse social attitudes and beliefs within Thai society.

Keywords: Marriage Equality Act; Equality; Same-Sex Marriage

1. บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวสู่ยุคใหม่แห่งความเสมอภาคทางกฎหมายอย่างเป็นทางการในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 หรือที่เรียกว่า “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” กฎหมายฉบับนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ทำให้บุคคลทุกเพศสามารถจดทะเบียนสมรสกันได้อย่างเท่าเทียม ไม่จำกัดเฉพาะคู่ชาย-หญิง ด้วยการมีผลบังคับใช้ของ พระราชบัญญัติความเสมอภาคในการสมรส ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นรัฐสมาชิกอาเซียนแห่งแรกที่รับรองสิทธิการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันอย่างถูกกฎหมาย เหตุการณ์สำคัญนี้มีได้เป็นเพียงการปฏิรูปทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นการสะท้อนถึงผลลัพธ์ของกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ยาวนาน การประยุกต์ใช้กรอบคิดด้านสิทธิมนุษยชน และยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนทางกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างของสังคม

แม้ว่าในอดีต กฎหมายไทยจะจำกัดการสมรสเฉพาะคู่ชาย-หญิง แต่การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การผ่านกฎหมายครั้งนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันว่ากฎหมายสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนทั้งสถาบันและบรรทัดฐานทางสังคมได้ จึงมุ่งวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านกรอบสิทธิมนุษยชน ซึ่งเน้นศักดิ์ศรีและความเสมอภาคสากล, การเคลื่อนไหวทางสังคม ที่อธิบายพลวัตของการระดมทรัพยากร และการดำเนินการร่วมกัน และการขับเคลื่อนทางกฎหมาย ซึ่งศึกษาว่ากลยุทธ์ทางกฎหมายสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมได้อย่างไร เพื่อตอบคำถามหลัก คือ การประกาศใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมสะท้อนให้เห็นผลกระทบทางกฎหมาย สังคมที่เกิดขึ้นหลังจากกฎหมายมีผลบังคับใช้มากน้อยเพียงใด

ข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ จากประติพจน์ เนตรน้อย (2568) ในหัวข้อ ความเชื่อมโยงของกฎหมาย ‘สมรสเท่าเทียม’ กับ Living Will ได้มีการวิเคราะห์ไว้ว่า กฎหมายสมรสเท่าเทียมและพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ว่าด้วยหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขในวาระสุดท้ายของชีวิต (living will) มีความเชื่อมโยงที่สำคัญในฐานะที่เป็นกลไกทางกฎหมายที่มุ่งส่งเสริมและคุ้มครอง หลักการเคารพเจตจำนงและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อย่างเป็นรูปธรรม

ในแง่ของกฎหมายสมรสเท่าเทียม การรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันให้มีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่าคู่สมรสต่างประเทศ ไม่เพียงแต่เป็นการขยายขอบเขตสิทธิในชีวิตคู่เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิทธิในการตัดสินใจแทนคู่สมรสในประเด็นสำคัญทางการแพทย์ ซึ่งถือเป็นการต่อยอดหลักการเคารพการตัดสินใจในเรื่องส่วนบุคคล

ทางกลับกัน Living Will ได้รับรองสิทธิของบุคคลทุกคนในการแสดงเจตนาล่วงหน้าเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นการยืนยันสิทธิในการควบคุมร่างกายและชีวิตของตนเองตามหลักการสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย (right to bodily integrity)

ความเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายทั้งสองฉบับนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับการลดการเลือกปฏิบัติและการสร้างความเท่าเทียมในระบบสาธารณสุข โดยกฎหมายสมรสเท่าเทียมช่วยให้คู่รักเพศเดียวกันมีสิทธิในการตัดสินใจด้านการรักษาพยาบาลของคู่ชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ Living Will ที่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของผู้ป่วยเป็นหลัก การผลักดันกฎหมายทั้งสองนี้จึงเป็นการยกระดับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และส่งเสริมให้สังคมมีความเปิดกว้างและเคารพความหลากหลายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้ยังคงต้องเผชิญกับความท้าทายทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงความจำเป็นในการปรับปรุงระบบกฎหมายและบริการสาธารณสุขให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและให้คุณค่ากับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

2. เนื้อหา

กฎหมายสมรสเท่าเทียมของไทย

กฎหมายสมรสเท่าเทียมของไทย คือ พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 ซึ่งได้แก้ไขกฎหมายให้บุคคลทุกเพศสามารถจดทะเบียนสมรสกันได้อย่างเท่าเทียม เป็นการแก้ไข ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หลายมาตรา เช่น การเปลี่ยนถ้อยคำจาก “ชายหรือหญิง” เป็น “บุคคล” และการกำหนดให้คู่สมรสทุกเพศมีสิทธิเท่าเทียมกัน

ตัวอย่างมาตราสำคัญ เช่น มาตรา 1448 (ที่แก้ไขใหม่) เดิมมาตรานี้กำหนดให้ “ชายและหญิง” มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ จึงจะสมรสกันได้ แต่หลังการแก้ไข กฎหมายสมรสเท่าเทียมจะระบุใหม่เป็น “บุคคลทั้งสองฝ่าย” มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นเพศใด ก็สามารถจดทะเบียนสมรสกันได้

การสมรสเท่าเทียม คู่สมรสมีสิทธิได้รับประโยชน์เบื้องต้นตามกฎหมาย ดังนี้

อนุญาตให้ “บุคคลสองฝ่าย” ไม่จำกัดเพศ สามารถจดทะเบียนสมรสกันได้ พร้อมให้สิทธิพื้นฐานที่คู่สมรสต่างประเทศเคยได้รับ ได้แก่

สิทธิในการรับมรดก คู่สมรสเพศเดียวกันมีสิทธิเป็นทายาทโดยธรรมและสิทธิในการจัดการทรัพย์สินมรดกของอีกฝ่ายได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

สิทธิในการเป็นผู้รับผลประโยชน์ สามารถเป็นผู้รับผลประโยชน์จากสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ เช่น กองทุนบำเหน็จบำนาญของภาครัฐ หรือเงินบำนาญของเอกชน

สิทธิในการยินยอมทางการแพทย์ มีสิทธิในการตัดสินใจหรือให้ความยินยอมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลของคู่สมรส

สิทธิในสวัสดิการของรัฐ สามารถใช้สิทธิสวัสดิการของรัฐได้ในฐานะคู่สมรส เช่น การลดหย่อนภาษี และสิทธิประกันสังคม

สิทธิในการดูแลบุตรบุญธรรม กฎหมายให้สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นการขยายคำนิยามของ “ครอบครัว” ให้กว้างขึ้น (Amnesty International Thailand, 2025)

การบังคับใช้กฎหมายการสมรสเท่าเทียมในประเทศไทยถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการพัฒนากฎหมายและสังคมของประเทศสู่การยอมรับความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครองในระดับสากล ในการยกระดับหลักการสิทธิมนุษยชน โดยกฎหมายสมรสเท่าเทียมสะท้อนถึงเจตนารมณ์ที่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ซึ่งเป็นกรอบการทำงานหลักที่นานาชาติยึดถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1¹ และ 2¹ ของปฏิญญา การที่กฎหมายไทยอนุญาตให้บุคคลสองฝ่ายสามารถจดทะเบียนสมรสได้โดยไม่คำนึงถึงเพศ จึงเป็นการขยายขอบเขตของการไม่เลือกปฏิบัติทางกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ การรับรองสิทธิในการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันยังเป็นการตีความ มาตรา 16¹ ของ UDHR ซึ่งให้สิทธิในการสมรสและสร้างครอบครัว ในบริบทที่กว้างขึ้นและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนร่วมสมัย การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของประเทศไทยในการปรับปรุงระบบกฎหมายให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานสากลและเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสิทธิมนุษยชน ซึ่งมุ่งเน้นการคุ้มครองศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคน (United Nations Development Programme (UNDP), 2019)

2.1 สิทธิมนุษยชน (human rights)

สิทธิมนุษยชน (human rights) คือ สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมีมาตั้งแต่กำเนิด โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ เพศ ภาษา ศาสนา หรือสถานะอื่น ๆ สิทธิเหล่านี้มีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นสากล (universal) ซึ่งหมายความว่าทุกคนในโลกมีสิทธิเหล่านี้อย่างเท่าเทียมกัน และ ไม่อาจแบ่งแยกได้ (indivisible) กล่าวคือ สิทธิทุกด้านมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

ประเภทของสิทธิมนุษยชน 5 ด้าน ได้แก่ (สมาคมเพื่อนชุมชน, 2564)

2.1.1 สิทธิพลเมือง (civil rights) เป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัย และมีเสรีภาพในฐานะพลเมือง เช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย การไม่ถูกทรมาน สิทธิในการมีสัญชาติ สิทธิในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน และสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่มีความยุติธรรม

2.1.2 สิทธิทางการเมือง (political rights) มีสิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง และการปกครองของประเทศ เช่น สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การรวมตัวกันเป็นสมาคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

2.1.3 สิทธิทางเศรษฐกิจ (economic rights) เป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงในชีวิตด้านเศรษฐกิจ เช่น สิทธิในการทำงาน การประกอบอาชีพ และการได้รับค่าจ้างที่ยุติธรรม รวมถึงสิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัยและอาหาร

2.1.4 สิทธิทางสังคม (social rights) สิทธิที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ เช่น สิทธิในการได้รับการศึกษา การสาธารณสุข และหลักประกันทางสังคมเมื่อชราภาพ รวมถึงสิทธิในการเลือกคู่ครองและการได้รับสวัสดิการต่าง ๆ

2.1.5 สิทธิทางวัฒนธรรม (cultural rights) เป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการธำรงรักษาและมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของตนเอง เช่น สิทธิในการนับถือศาสนา การใช้ภาษา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยอิสระ สิทธิมนุษยชนทั้ง 5 ด้านนี้มีความเชื่อมโยงกัน และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน โดยมี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights–UDHR) เป็นเอกสารสำคัญที่เป็นรากฐานของสิทธิเหล่านี้ เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สิทธิมนุษยชนกับการสมรสเพศเดียวกัน

การผ่านกฎหมายสมรสเพศเดียวกันในประเทศไทย สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของ สิทธิทางสังคม และสิทธิพลเมือง การสมรสเป็นสิทธิทางสังคมที่สำคัญที่ให้การคุ้มครองและสวัสดิการแก่คู่รัก การกีดกันคู่รักเพศเดียวกันจากสิทธินี้จึงเป็นการละเมิดหลักการสากลของสิทธิมนุษยชนที่ระบุว่าทุกคนมีสิทธิในความเสมอภาคโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ

สิทธิทางสังคม (social rights) ในการสมรสเท่าเทียมให้สิทธิทางกฎหมายที่หลากหลาย เช่น สิทธิในการตัดสินใจทางการแพทย์ร่วมกัน สิทธิในการรับบุตรบุญธรรม และสิทธิในการได้รับบำนาญหรือประกันสุขภาพของกลุ่มสมรส การที่กฎหมายสมรสเท่าเทียมเปิดโอกาสให้คู่รักเพศเดียวกันเข้าถึงสิทธิเหล่านี้ จึงเป็นการขยายขอบเขตของสิทธิทางสังคมให้ครอบคลุมและเป็นธรรมมากขึ้น

สิทธิพลเมือง (civil rights) ในการสมรสเท่าเทียม การสมรสเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในการมีชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีเสรีภาพ การที่รัฐยอมรับความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันอย่างเป็นทางการ ถือเป็นการยืนยันสถานะความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน ซึ่งช่วยลดการเลือกปฏิบัติและสร้างความมั่นคงในชีวิต

การผ่านกฎหมายนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย แต่เป็นการยืนยันหลักการสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากรตามหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคสากล สิทธิมนุษยชนเป็นฐานรากสำคัญในการทำความเข้าใจการผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียม เนื่องจากสิทธิในการสมรสเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนพึงได้รับโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ

2.2 การเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements)

ความสำเร็จของการผ่านกฎหมายสมรสเท่าเทียมในประเทศไทย ไม่ใช่ผลงานของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นผลลัพธ์จากการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของภาคประชาสังคมและเครือข่าย LGBTQA+ การเคลื่อนไหวทางสังคมคือการกล่าวถึงพลวัตของการระดมทรัพยากรและการกระทำร่วมกัน นักวิชาการอย่าง Tilly, Charles. (1978) และ Tarrow, S. (2008) ผู้พัฒนาแนวคิด การระดมทรัพยากร (resource mobilisation theory) และ กระบวนการทางโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ได้ให้ความกระจ่างว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมจะประสบความสำเร็จได้เมื่อมีทรัพยากรเพียงพอและมีช่องทางที่เอื้ออำนวยในการขับเคลื่อน

นอกจากนี้ยังมี McAdam, Tarrow, and Tilly (2001) ผู้เสนอแนวคิด กรอบการสร้างความหมาย (framing) ซึ่งอธิบายว่า กลุ่มเคลื่อนไหวใช้ภาษาและภาพลักษณ์อย่างไรในการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ประเด็นทางสังคม กลยุทธ์เหล่านี้ช่วยสร้างความชอบธรรมและแรงผลักดันที่จำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมายทางกฎหมาย

หากมองจากจุดเริ่มในการเคลื่อนไหวที่นำมาสู่การผ่านกฎหมายสมรสเท่าเทียมในประเทศไทย สามารถสรุปให้เข้าใจได้ว่า การต่อสู้เพื่อสิทธิสมรสเท่าเทียมในประเทศไทยได้หยั่งรากลึกมาอย่างยาวนาน โดยเริ่มต้นจากกลุ่มนักกิจกรรมและภาคประชาสังคมในช่วง ทศวรรษ 2540 ที่จุดประกายการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQA+) การเคลื่อนไหวในระยะแรกมุ่งเน้นการสร้างความรู้ และการยอมรับในระดับชุมชนผ่านกิจกรรมเล็ก ๆ และงานเสวนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด การระดมทรัพยากร ของ Charles Tilly ที่ต้องมีการรวมตัวและสร้างเครือข่ายเพื่อส่งสมกำลังในระดับรากหญ้า

ในทศวรรษ 2550 การเคลื่อนไหวทวิความเข้มข้นขึ้นด้วยการใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายและทรงพลังยิ่งขึ้น เช่น การเดินขบวนพาเหรดไพรด์ (pride parade) ที่ขยายวงกว้าง การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อระดมทุนและสร้างความตระหนักรู้ในวงกว้าง และพรรคการเมืองบางส่วนในการเข้ามาผลักดันการร่างกฎหมาย การกระทำเหล่านี้สะท้อนแนวคิดเรื่อง กระบวนการทางโอกาสทางการเมือง ของ Sidney Tarrow ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักกิจกรรมสามารถใช้ช่องทางการเมืองที่เปิดกว้างในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อขับเคลื่อนข้อเรียกร้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำมาสู่การเรียกร้อง หาข้อมูล รวมถึงแก้ไข และประกาศใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมในประเทศไทย

การเคลื่อนไหวของสังคมพลเมือง (civil society movements)

การเคลื่อนไหวบนท้องถนน เช่น การทำขบวนพาเหรดไพรด์ (Pride Parade) ในกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ กลายเป็นพื้นที่การเมืองเชิงวัฒนธรรม (cultural politics) ที่ทำให้สาธารณชนเห็นภาพ “รักที่ไม่แตกต่าง”

การเคลื่อนไหวผ่านการสื่อสารดิจิทัล เช่น แคมเปญ #สมรสเท่าเทียม ใน Twitter/X และ TikTok มีการแชร์เป็นล้านครั้งในช่วงก่อนการลงมติรัฐสภา ทำให้เห็นพลังของสื่อสังคมออนไลน์ในการเปลี่ยนกระแสสาธารณะ (public opinion)

การสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตร (coalition) เครือข่าย LGBTQ+ ทำงานร่วมกับนักวิชาการ สื่อมวลชน และองค์กรสิทธิมนุษยชน เช่น Amnesty International Thailand และ ILGA Asia ซึ่งเป็นไปตามโมเดล “Resource Mobilization” (John & Mayer, 1977) ที่ชี้ว่าขบวนการทางสังคมจะสำเร็จได้เมื่อมีการใช้ทรัพยากรและพันธมิตรอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 กฎหมายและการเปลี่ยนแปลงสังคม (legal mobilisation)

มองว่ากฎหมายไม่ใช่เพียงข้อกำหนดเชิงนิติศาสตร์ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถสร้างความชอบธรรมทางสังคม (legitimacy) และเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมโดยรวมได้ McCann (1994) และ Rosenberg (1991) ได้ศึกษาบทบาทของกฎหมายในฐานะกลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดย McCann ชี้ให้เห็นว่าการใช้กฎหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว และ Rosenberg เสนอแนวคิดว่าศาลมักจะเป็น “ผู้่อ้นแ่” (hollow hope) ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยตัวเอง แต่กฎหมายสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญเมื่อใช้ร่วมกับการเคลื่อนไหวทางสังคม

นอกจากนี้ยังมี Cover (1983) ผู้เสนอแนวคิด การสร้างโลกทางกฎหมาย (jurisgenesis) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากฎหมายเป็นกระบวนการสร้างและรื้อถอนความหมายที่ซับซ้อน และ Felstiner, Abel, and Sarat (1980) ผู้เสนอทฤษฎีการแปรรูปข้อพิพาท (dispute transformation) ซึ่งอธิบายว่าข้อพิพาททางสังคมสามารถถูก “แปรรูป” ให้เป็นคดีความทางกฎหมายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างการเปลี่ยนแปลง

กฎหมายและการเปลี่ยนแปลงสังคม กับกรณีสมรสเท่าเทียมในประเทศไทย

การผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียมในประเทศไทยถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการขับเคลื่อนทางกฎหมาย (legal mobilisation) ที่ประสบความสำเร็จ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการใช้กลไกทางกฎหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม

การยื่นคำร้องต่อศาลในช่วงปี 2562 มีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อขอให้วินิจฉัยว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 ที่กำหนดให้การสมรสเป็นเรื่องของชาย-หญิงเท่านั้น ขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ แม้ว่าศาลจะวินิจฉัยว่าไม่ขัด แต่ก็ได้นะนำให้รัฐบาลออกกฎหมายที่ให้สิทธิแก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นสัญญาณสำคัญที่เปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การร่างกฎหมายในเครือข่ายนักกิจกรรมและภาคประชาสังคมได้ร่วมมือกับ สส. พรรคการเมือง และคณะกรรมการการต่าง ๆ เพื่อผลักดันให้เกิดการร่างกฎหมายฉบับใหม่ การยื่นร่าง พ.ร.บ. สอนฉบับ ได้แก่ ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต และร่าง พ.ร.บ. สมรสเท่าเทียม แสดงให้เห็นถึงการใช้กลยุทธ์ทางกฎหมายเพื่อต่อรองและสร้างแรงกดดันในระบบนิติบัญญัติ

การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม เมื่อกฎหมายสมรสเท่าเทียมผ่านและมีผลบังคับใช้ ก็ไม่ได้เป็นเพียงแค่การให้สิทธิทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งสัญญาณเชิงสถาบันว่ารัฐได้ยอมรับและให้ความชอบธรรมแก่ความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นทางการ กฎหมายจึงกลายเป็น เครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ของสังคมในวงกว้าง และช่วยลดการเลือกปฏิบัติที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

ทั้งนี้เศรษฐกิจการท่องเที่ยว หลายแห่งคาดการณ์ว่าการยอมรับสมรสเพศเดียวกันจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว LGBTQ+ และทำให้ไทยเป็น “Wedding Destination” ของภูมิภาค รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ในสื่อบันเทิงไทย โดยเฉพาะซีรีส์วาย (boy love series) มีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการยอมรับความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็น “Soft Culture” ที่ตอกย้ำกระแสสมรสเท่าเทียม

ด้วยเหตุนี้ การผ่านกฎหมายสมรสเท่าเทียมจึงเป็นการผสมผสานระหว่างการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมและการใช้เครื่องมือทางกฎหมายเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในที่สุด ทั้งสามมิติ ได้แก่ (1) สิทธิมนุษยชน (2) การเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) และ (3) การขับเคลื่อนทางกฎหมาย (legal mobilisation) ทฤษฎีเมื่อบูรณาการเข้าด้วยกันทำให้เห็นว่า การประกาศใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมมิใช่เพียง “การเปลี่ยนแปลงเชิงกฎหมาย” แต่เป็นผลลัพธ์ของการต่อสู้ทางสังคมและการตีความสิทธิมนุษยชน ที่เชื่อมโยงกัน โดยกฎหมายใหม่ทำหน้าที่ทั้งยืนยันความเสมอภาค (human rights) สะท้อนพลังของการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) และเป็นกลไกสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (legal mobilisation)

3. บทสรุป

กระบวนการผลักดันกฎหมายสมรสเพศเดียวกันในไทยเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2555 แต่ประสบกับอุปสรรคทั้งทางการเมืองและสังคม อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้ง 2566 ได้เปิดโอกาสให้ประเด็นนี้กลับมาเป็นวาระแห่งชาติ รัฐบาลและรัฐสภาได้รับแรงกดดันจากภาคประชาชน กลุ่มสิทธิมนุษยชน และการรณรงค์จากสื่อสังคมออนไลน์ จนในที่สุดกฎหมายสมรสเท่าเทียมได้รับการอนุมัติและประกาศใช้ในเดือนมกราคม 2568

เมื่อกฎหมายมีผลบังคับใช้ ภาพที่ปรากฏในสื่อคือบรรยากาศแห่งความสุขและการเฉลิมฉลอง คู่รัก LGBTQA+ หลายพันคู่เข้าจดทะเบียนสมรสทั่วประเทศ สะท้อนความต้องการที่ถูกกดทับมานาน ขณะเดียวกันยังมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มอนุรักษนิยมและศาสนาที่มองว่ากฎหมายนี้ขัดกับค่านิยมครอบครัวไทย

ประเทศไทยได้รับการยกย่องจากสื่อต่างประเทศว่าเป็น “ประเทศผู้นำ” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านสิทธิมนุษยชน การประกาศใช้กฎหมายนี้ยังส่งผลเชิง Soft power ในการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกต่อการท่องเที่ยว และทำให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายสำคัญของคู่รัก LGBTQA+ จากทั่วโลก

แม้กฎหมายสมรสเท่าเทียมจะบรรลุเป้าหมายหลักในการให้สิทธิพื้นฐานที่คู่สมรสต่างเพศเคยได้รับ เช่น สิทธิในการรับมรดก สิทธิในการเป็นผู้รับผลประโยชน์ และสิทธิในการดูแลบุตรบุญธรรม แต่การวิเคราะห์อย่างรอบด้านจำเป็นต้องพิจารณาถึงช่องว่างที่อาจนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำใหม่ ๆ ได้ในอนาคต

ข้อจำกัดทางกฎหมายสำหรับบุคคลข้ามเพศ

กฎหมายสมรสเท่าเทียมไม่ได้แก้ไขประเด็นการรับรองสถานะบุคคลสำหรับบุคคลข้ามเพศโดยตรง ทำให้บุคคลข้ามเพศอาจยังคงเผชิญกับอุปสรรคทางกฎหมายในการจดทะเบียนสมรส หากข้อมูลทางทะเบียนไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศของตน

การเข้าถึงเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์: กฎหมายยังขาดความชัดเจนในการให้สิทธิแก่คู่รักเพศเดียวกันในการเข้าถึงเทคโนโลยีทางการแพทย์เพื่อการเจริญพันธุ์ (Assisted Reproductive Technology--ART) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการวางแผนครอบครัวในยุคสมัยใหม่

ทั้งนี้ความท้าทายทางสังคมและวัฒนธรรม มองถึงการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเป็นเพียงก้าวแรก ช่องว่างที่สำคัญยังคงอยู่ในระดับวัฒนธรรมและทัศนคติของสังคม ซึ่งกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถบังคับให้เกิดการยอมรับอย่างสมบูรณ์ได้ คู่รักเพศเดียวกันอาจยังคงเผชิญกับการเลือกปฏิบัติในบริบททางสังคมและครอบครัว

ดังนั้น กฎหมายสมรสเท่าเทียมของประเทศไทยนับเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญในการขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักการสากล การบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นการยืนยันถึงการยึดมั่นในหลักการความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของบุคคลโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม การบรรลุความเสมอภาคอย่างแท้จริงยังจำเป็นต้องมีการพิจารณาและแก้ไขช่องว่างทางกฎหมายที่ยังคงอยู่ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับในระดับสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่ยุติธรรมและให้คุณค่ากับความหลากหลายอย่างสมบูรณ์

การสมรสเพศเดียวกันในไทยถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางเพศในภูมิภาคอาเซียน กฎหมายสมรสเท่าเทียมของประเทศไทยมิได้เป็นเพียงเรื่องของกฎหมาย แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงพลังการเคลื่อนไหวของประชาชน ความเปลี่ยนแปลงเชิงค่านิยม และบทบาทใหม่ประเทศไทยในเวทีโลก อย่างไรก็ตาม ความท้าทายยังคงมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสิทธิด้านการรับบุตรบุญธรรม การเข้าถึงสิทธิในสวัสดิการสังคม และการยอมรับจากกลุ่มอนุรักษ์นิยม บทความนี้จึงมีการเสนอว่า รัฐบาลและภาคสังคมต้องร่วมมือกันเพื่อสร้างมาตรการและนโยบายที่สนับสนุนความเท่าเทียมอย่างแท้จริง รวมถึงการณรงค์สร้างความเข้าใจเพื่อเปลี่ยนผ่านทัศนคติของสังคมไทยอย่างยั่งยืน และรวมกันแก้ไขข้อจำกัดบางส่วนทางเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ที่ก่อให้เกิดความเท่าเทียมต่อไปในอนาคต

4. เอกสารอ้างอิง

- ปรางทิพย์ เนตรน้อย. (2568). *ความเชื่อมโยงของกฎหมาย ‘สมรสเท่าเทียม’ กับ Living Will*. ค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2568, จาก <https://old.nationalhealth.or.th/th>
- สมาคมเพื่อนชุมชน. (2564). *ทำความเข้าใจ “สิทธิมนุษยชน”*. ค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.community.or.th/ทำความเข้าใจ-สิทธิมนุษยชน/>
- Amnesty International Thailand. (2025). *สมรสเท่าเทียมให้สิทธิอะไรบ้าง?* ค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.amnesty.or.th/blog/2025/07/thai-marriage-equality-gaps/>
- Cover, R. M. (1983). The Supreme Court, 1982 Term—Foreword: Nomos and Narrative. *Harvard Law Review*, 97(4), 4–68.
- Felstiner, W. L. F., Abel, R. L., & Sarat, A. (1980). The emergence and transformation of disputes: Naming, blaming, claiming. *Law & Society Review*, 15(3/4), 631–654.
- McCarthy, J. D. & Zald, M.N. (1977). Resource mobilization and social movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212–1241.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. New York: Cambridge University Press.
- McCann, M. (1994). *Rights at work: Pay equity reform and the politics of legal mobilization*. USA: The University of Chicago Press.
- Rosenberg, G. N. (1991). *The hollow hope: Can courts bring about social change?* Chicago: The University of Chicago Press.
- Tarrow, S. (2008). Charles Tilly and the Practice of Contentious Politics. *Social Movement Studies*, 7(3), 225–246. <https://doi.org/10.1080/14742830802485601>
- Tilly, Charles. (1978). *From mobilization to revolution*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Tilly, Charles. (1978). *From mobilization to revolution*. New York: McGraw-Hill.
- Tilly, Charles. (2004). *Social movements, 1768–2004*. New York: Paradigm Publishers.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2019). *New study reveals favourable attitudes towards LGBT people in Thailand, but also persistent stigma, discrimination, violence, and exclusion*. Retrieved July 25, 2025, from <https://www.undp.org/thailand/press-releases/new-study-reveals-favourable-attitudes-towards-lgbt-people-thailand-also-persistent-stigma-discrimination-violence-and>